

УДК 340.113:351.753

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2026.49.08>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Запорожанов О. В.
orcid.org/0000-0002-3804-4397**Стрельченко А. М.**
orcid.org/0009-0009-4535-3647**Мазур І. М.**
orcid.org/0000-0001-9809-0224**Штома В. Д.**
orcid.org/0000-0002-6633-1035**Кашипуренко А. В.**
orcid.org/0000-0001-8644-3635

ПОНЯТТЯ «ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ» В ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ПРАКТИЦІ: ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ (ДЕФІНІЦІЇ)

Статтю присвячено теоретико-правовому дослідженню понятійного апарату Закону України «Про Національну поліцію» в частині нормування найбільш суворого поліцейського заходу примусу – застосування вогнепальної зброї. На основі критичного аналізу доведено, що в статті 42 Закону поряд з визначеннями «фізичного впливу (сили)» та «застосування спеціальних засобів» відсутнє визначення поняття «застосування вогнепальної зброї». Перелік випадків, у яких і для чого поліцейський може застосувати або використати вогнепальну зброю, та порядок такого застосування або використання, викладені в статтях 43 та 46, не є дефініцією цього поняття. На основі аналізу низки наукових публікацій з цієї проблематики, показано, що відсутність законодавчого визначення поняття «застосування вогнепальної зброї» призводить до довільного його тлумачення окремими фахівцями, що, у свою чергу, ускладнює розуміння та правозастосування законодавчих норм і вимагає додаткових роз'яснень. Здійснено семантичний аналіз поняття «активне застосування» вогнепальної зброї. Метою статті є аналіз понятійного апарату Закону України «Про Національну поліцію» в частині застосування та використання вогнепальної зброї та розробка пропозицій щодо конкретизації та уніфікації відповідної термінології. Обґрунтовано однаковий рівень суспільної небезпеки у разі будь-якого випадку відкриття вогню поліцейським, незалежно від мети здійснення пострілу (відбиття збройного нападу, зупинка транспортного засобу, затримання особи, яка чинить збройний опір, знешкодження тварини, подання сигналу тривоги тощо), а відтак і застосування, і використання вогнепальної зброї потребують єдиної процедури правового контролю. Сформульовано авторське визначення (дефініцію) поняття «застосування вогнепальної зброї» поліцейським, яке охоплює будь-який факт пострілу, та запропоновано конкретні зміни до статті 42 Закону України «Про Національну поліцію», що дозволить усунути законодавчу прогалину, сприятиме однозначному розумінню відповідної норми та коректному її правозастосуванню.

Ключові слова: Закон України «Про Національну поліцію», заходи поліцейського примусу, вогнепальна зброя, застосування зброї, використання зброї, законодавча дефініція, уніфікація термінології, правове регулювання.

Постановка проблеми. Забезпечення законності поліцейської діяльності потребує коректного правозастосування законодавства, яке регламентує суспільні відносини у відповідній сфері взаємодії державних органів та громадян, що можливо лише при однозначному розумінні та трактуванні законодавчих норм усіма суб'єктами правовідносин. Одним з актуальних питань організації діяльності поліцейських є унормування правозастосування поліцейських заходів примусу, і зокрема вогнепальної зброї, як найбільш суворого з них.

Базовим нормативно-правовим актом, який визначає підстави та порядок застосування та використання поліцейськими вогнепальної зброї для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень, є Закон України «Про Національну поліцію» (далі – Закон). У розділі п'ятому Закону надано визначення поліцейського заходу, наведені вимоги, які забезпечують його законність, та перелічені види поліцейських заходів. Разом з тим, у статтях, які

стосуються вогнепальної зброї, як заходу примусу (статті 42, 43, 46 та 46-1), Закон оперує низкою термінів, які не мають визначення: «застосувати вогнепальну зброю», «використати вогнепальну зброю», «активне застосування вогнепальної зброї». До того ж присутні такі терміни як «взяти до рук вогнепальну зброю», «привести її у готовність». Виникає питання – як необхідно трактувати такі дії: як застосування, активне застосування чи використання?

Така невизначеність специфічних понять створює можливість неоднакового трактування окремих положень Закону, ускладнює їх розуміння і застосування на практиці, та вимагає додаткових роз'яснень. Уникнути цього можливо, надавши визначення (дефініцію) поняттю «застосування вогнепальної зброї» з подальшим внесенням відповідних змін та уточнень до Закону України «Про Національну поліцію».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дискусійні питання щодо трактування окремих положень Закону України «Про Національну поліцію» в частині порядку та меж застосування поліцейських заходів загалом, і заходів примусу зокрема, піднімаються в численних роботах таких науковців, як Р.Г. Валєєв, А.В. Жбанчик, Т.П. Мінка, В.І. Осадчий, В.Д. Поливанюк, О.Г. Комісаров та ін. При цьому більшість авторів указують на необхідність внесення доповнень та уточнень до Закону.

Вужча проблематика, щодо правових аспектів застосування та використання вогнепальної зброї поліцейськими, досліджується в роботах Д.О. Карбовського, В.І. Осадчого, А.П. Плахотного, О.І. Ульянова та ін.

У ряді робіт проведено критичний аналіз понятійного апарату, щодо застосування вогнепальної зброї, впровадженого до Закону. Так у роботі В.І. Осадчого на основі семантичного аналізу термінів «застосування» та «використання», зроблено висновок, що ці поняття є синонімічними, та запропоновано вживати в Законі лише одне з них, «...розкривши детально його зміст, показати, що конкретно він означає» [1, с.158]. Подібні висновки містяться і в роботах О.І. Ульянова [2, с. 39] та Л.О. Голинської [3, с. 46, 47], в яких, на основі аналізу міжнародних нормативно-правових документів та законодавства окремих європейських країн, зроблено висновок про недоцільність запровадження до Закону невизначених понять «активне застосування» та «використання» вогнепальної зброї, обмежившись, натомість, лише терміном «застосування». У роботі А.П. Плахотного зазначається, що у статті 46 Закону не наводиться ознак, за якими можна розрізнити «застосування» та «активне застосування» вогнепальної зброї, хоча алгоритм дій поліцейського та його керівника після таких дій, згідно норм Закону, у цих двох випадках має відрізнитись [4, с. 19].

Спільна тенденція в роботах зазначених фахівців – спрощення термінології Закону в частині застосування вогнепальної зброї поліцейськими.

Разом з тим, Д.О. Карбовський уточнює смислове значення понять «застосування» та «використання» зброї та пропонує різне їх тлумачення, поширюючи, щоправда, їх на наявне озброєння та військову техніку, що, на наш погляд, дещо обтяжує ці формулювання [5, с. 75]. У цій же роботі автор розглядає можливість впровадити поряд з терміном «активне застосування» ще й «пасивне» застосування зброї поліцейським [5, с. 76]. Очевидно, що в даному випадку пропонується ускладнення термінології Закону.

Таким чином, можна констатувати, що в професійній правничій спільноті триває полеміка щодо трактування понять «застосування», «активне застосування» та «використання» вогнепальної зброї поліцейськими, що підтверджується численними дискусіями фахівців під час відомчих науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів тощо. Разом з тим, у переважній більшості наукових праць відсутні пропозиції щодо визначення цих понять за допомогою конкретних та лаконічних формулювань.

Мета дослідження – здійснити аналіз понятійного апарату Закону України «Про Національну поліцію» в частині застосування та використання вогнепальної зброї та розробити пропозицій щодо конкретизації та уніфікації відповідної термінології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однозначне трактування законодавчих норм передбачає їх чітке формулювання в самому законі. Тобто кожне поняття, або термін, мають відповідати основним вимогам законодавчої техніки, зокрема, точності термінології:

«Визначення термінів повинно відповідати їх змісту, що міститься в офіційній діловій мові, спеціальних науках та чинному законодавстві, а також має бути однаковим у всьому тексті закону» [6, с. 18].

З цієї цитати витікає, що термін, яким оперує закон, по-перше, має мати визначення, по-друге – має бути однаковим у всьому тексті закону. До того ж, зміст окремих законодавчих норм має відповідати принципам, зафіксованим у міжнародних правових актах, які імплементовані в законодавстві України.

З огляду на ці вимоги й розглянемо Закон України «Про Національну поліцію» – базовий законодавчий акт, який визначає порядок застосування поліцейських заходів примусу, в тому числі й вогнепальної зброї.

Аналіз міжнародних правових актів, які стосуються порядку застосування заходів примусу, показує, що Закон враховує основні положення цих документів. Так, в «Основних принципах застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку», прийнятих восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поведіння з порушниками (Гавана, Куба, 27 серпня – 7 вересня 1990 року) визначено, зокрема, такі норми: службовці при виконанні своїх обов'язків повинні, наскільки це можливо, застосовувати ненасильницькі засоби, перш ніж вдаватися до застосування сили та вогнепальної зброї; вони можуть застосовувати силу та вогнепальну зброю тільки тоді, коли інші засоби є неефективними або не мають жодних шансів на досягнення бажаного результату; зобов'язані зробити попередження, якщо це доцільно, коли вогнепальна зброя має бути застосована; органи правопорядку повинні встановлювати ефективні процедури звітування та процедури перевірки всіх випадків застосування сили та вогнепальної зброї тощо [7]. Усі ці принципи знайшли відображення в статтях 29, 43, 44 та 46 Закону [8].

Тепер розглянемо Закон на відповідність другій вимозі – чіткому визначенню понять і термінів. Для цього необхідно, перш за все, з'ясувати що саме слід розуміти під поняттям «визначення» якогось терміну. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови знаходимо: «ВИЗНАЧЕННЯ – Формулювання, вислів, у якому розкривається зміст чого-небудь, його істотні ознаки» [9]. У Філософському енциклопедичному словнику подібне формулювання: «ВИЗНАЧЕННЯ (від лат. definitio – розмежування) – логічна дія, спрямована на відрізнення об'єкта від інших об'єктів через встановлення його специфічних і типових ознак...» [10]. Виходячи з цих положень, у визначенні мають міститись істотні, або специфічні й типові, ознаки певного об'єкту, явища чи поняття, які, до того ж, дозволяють відрізнити його від інших дотичних понять.

З огляду на це, спробуємо знайти в Законі визначення поняття «застосування вогнепальної зброї», якщо простіше – що таке, в розумінні розробників Закону, «застосування», які його істотні ознаки, які дозволяють відрізнити його від, наприклад, «використання», або «активного застосування».

У частині першій статті 42 Закону перелічені заходи примусу, які уповноважена застосовувати поліція: фізичний вплив (сила), застосування спеціальних засобів, застосування вогнепальної зброї; у частинах другій та третій дається визначення «фізичному впливу» та «застосуванню спеціальних засобів». У наступній частині очікуємо побачити визначення поняття «застосування вогнепальної зброї», але його там немає; у п'ятій частині (зміни до цієї частини від 15.03.2022 актуальні лише під час дії воєнного стану) сформульовано критичну для нашого дослідження норму: «Поліцейський за жодних обставин не може застосовувати заходи примусу, не визначені цим Законом». У попередніх частинах статті 42 Закон установив специфічні та типові ознаки фізичного впливу та застосування спеціальних засобів, як поліцейських заходів примусу, тобто дав їм визначення. Щодо поняття «застосування вогнепальної зброї», такого визначення в статті 42 немає – тобто, згідно частини п'ятої цієї ж статті, «поліцейський за жодних обставин не може застосовувати» такий захід примусу. Спробуємо знайти таке визначення в наступних статтях Закону.

Стаття 43 регламентує порядок застосування поліцейських заходів примусу – тут теж немає визначення, яке нас цікавить. У статті 46 ситуація аналогічна – адже очевидно є різниця між

тим, що таке «застосування зброї», та переліком випадків, у яких та для чого зброя може застосовуватись.

Таким чином, можна зробити висновок, що в чинній редакції Закону відсутнє визначення (дефініція) поняття «застосування вогнепальної зброї», що призводить до довільного його трактування окремими фахівцями.

Так, у науково-практичному коментарі Закону України «Про Національну поліцію» колективу авторів Дніпровського державного університету внутрішніх справ, у коментарі до частини четвертої статті 46, міститься такий фрагмент: «Поліцейський має право застосувати вогнепальну зброю (оголити вогнепальну зброю, привести її до бойової готовності та спрямувати у бік правопорушника) для: 1) ...» [11, с. 222]. Тобто, автори коментаря вважають «застосуванням» вогнепальної зброї комплекс підготовчих дій до відкриття вогню. Можна припустити, що таке трактування спирається на постанову Пленуму Верховного Суду України № 15 від 26.12.2003 року «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень», де у частині тринадцятій зазначено: «13. При вирішенні питання про кваліфікацію дій службової особи за ч. 2 ст. 365 КК (2341-14) за ознакою застосування зброї треба враховувати, що ... Застосування зброї передбачає не тільки заподіяння чи спробу заподіяння за її допомогою тілесних ушкоджень або смерті, а й погрозу нею» [12].

Якщо так, то автори коментаря кваліфікують приведення поліцейським зброї в готовність, як погрозу нею. Проте, в переліку повноважень та обов'язків поліцейського в частині застосування заходів примусу, відсутнє поняття «погроза вогнепальною зброєю» – Закон зобов'язує поліцейського «попереджати» про застосування вогнепальної зброї (ч. 1 ст. 43, ч. 4 ст. 46). До того ж таке трактування містить протиріччя з частиною одинадцятою статті 46: згідно цієї частини, поліцейський може взяти до рук вогнепальну зброю і привести її в готовність, коли підстав для її застосування ще немає – адже він вважає, що в обстановці, що склалась, такі підстави лише можуть виникнути. Очевидно, що в даному фрагменті Закону законодавець не ототожнює поняття «приведення зброї в готовність» і «застосування зброї». Проте, згідно трактування наведеного вище науково-практичного коментаря, поліцейський, в момент приведення зброї в готовність, вже її застосовує, хоча підстав для застосування немає – відтак, він перевищує повноваження, покладені на нього Законом.

У науково-практичному коментарі до Закону колективу авторів Харківського національного університету внутрішніх справ знаходимо підтвердження висновку В.І. Осадчого, на який ми посилались вище, про синонімічність термінів «застосування» та «використання». Так, коментуючи пункт 1 частини четвертої статті 46, де йдеться про право поліцейського застосувати вогнепальну зброю для відбиття нападу на нього або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю, автори, не пояснюючи що вони розуміють під «застосуванням» вогнепальної зброї, почергово оперують термінами «застосування» та «використання», очевидно лише для того, щоб уникнути повторень – тобто, можна припустити, що в баченні авторів коментаря, ці слова є синонімами [13, с. 197, 198]. Проте, таке вільне трактування нормативних термінів, на нашу думку, не може бути прийнятним, оскільки в зазначеній статті Закону випадки застосування та використання вогнепальної зброї поліцейським чітко розмежовуються у частинах четвертій та тринадцятій [8].

Наведені приклади засвідчують, що відсутність у Законі чіткого визначення понять призводить до довільного тлумачення окремих його норм у юридичній науці та практиці, породжує неоднозначність у судочинстві, а в критичній ситуації ускладнює прийняття рішення поліцейським, що, в свою чергу, може потягнути тяжкі негативні наслідки.

Разом з тим, якщо звернутись до нормативно-правових документів, які регулюють правовідносини в суміжних сферах суспільного життя, можна знайти однозначну дефініцію поняття «застосування вогнепальної зброї». Так у Порядку застосування цивільними особами вогнепальної зброї під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України у період дії воєнного стану, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2022 року № 488, у частині другій, в якій наводяться значення термінів, що вживаються в документі, надано лаконічне й точне визначення поняттю,

яке нас цікавить: «застосування вогнепальної зброї – ведення стрільби з вогнепальної зброї ...» [14]. Така дефініція виключає неоднозначність розуміння поняття «застосування» та необхідність його тлумачень.

Якщо формулювати подібне визначення з урахуванням специфіки завдань поліції, можна запропонувати таку дефініцію: «Застосування вогнепальної зброї – здійснення пострілу (пострілів) у випадках та порядку, визначених цим Законом, для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень». Таким або подібним визначенням доцільно, на наш погляд, доповнити статтю 42 Закону України «Про Національну поліцію», що, у разі позитивного вирішення, сприятиме однозначному трактуванню та коректному правозастосуванню відповідної норми.

Наступне наше завдання – дослідити Закон на відповідність вимозі одноманітності впровадженої термінології у фрагментах, що регулюють питання застосування вогнепальної зброї. Так, у частині десятій статті 46 з'являється термін «активне застосування вогнепальної зброї», а в частині тринадцятій – «використати вогнепальну зброю», яких не було в статті 42, де закріплено вичерпний перелік поліцейських заходів примусу. Головною проблемою тут є не факт упровадження нових понять, а те, що для них, як і для основного терміну «застосування», не надано чітких визначень.

Відтак, у науково-практичних коментарях до Закону та фахових статтях знаходимо авторські тлумачення цих понять: «Застосування вогнепальної зброї *без попередження (активне застосування)* дозволяється тільки тоді, коли це...» [11, с. 222]; «Законодавством визначено вичерпний перелік випадків (небезпечних ситуацій), в котрих допускається активне застосування вогнепальної зброї – *застосування зброї на ураження без попередження...*» [5, с. 71]; «*Мінімальну кількість пострілів*, яке дає можливість розрізнити активне застосування зброї від неактивного, законом також не встановлено. На наш погляд, їх повинно бути не менше двох, оскільки активним застосуванням зброї внаслідок одного пострілу (використання одного патрона) в більшості випадків складно назвати умовно «активним»...» [5, с. 76]; «Застосування вогнепальної зброї *без попередження чи ураження багатьма пострілами* (активне застосування) дозволяється тільки тоді, коли це...» [5, с. 77]. Також є спроба впровадження цього терміну при коментуванні частини дев'ятої статті 46, де в оригінальному тексті Закону він відсутній: «Забороняється *активне* застосування вогнепальної зброї в місцях, де є ймовірність ушкодження інших осіб, а також у вогненебезпечних або вибухонебезпечних місцях, крім...» [11, с. 223].

Підсумовуючи наведені цитати, можна виокремити три варіанти тлумачення фахівцями поняття «активне застосування» вогнепальної зброї – це: застосування без попередження; застосування на ураження без попередження; здійснення не менше двох пострілів.

Оскільки законодавець не надає дефініції поняття «активне застосування» вогнепальної зброї, спробуємо побудувати логічну концепцію щодо його визначення, спираючись на непрямі ознаки. Чим, згідно частини десятої статті 46, відрізняється ситуація у разі застосування та у разі активного застосування вогнепальної зброї поліцейським? Тим, що у першому випадку буде поінформований лише його керівник, а в другому – ще й центральний орган управління поліції та відповідний прокурор. А що ж має статись у реальних ситуаціях, щоб настільки радикально відрізнявся алгоритм дій поліцейського та його керівника в цих двох випадках? У статті 46 немає відповіді на це питання. Розглянемо аналогії в суміжних статтях п'ятого розділу Закону. У частині другій статті 44 зазначено, що про застосування поліцейським фізичної сили прокуророві повідомляють у разі завдання особі тілесних ушкоджень. У частині шостій статті 45 зазначено, що про застосування спеціального засобу прокуророві повідомляють, якщо поліцейський заподіяв особі поранення або каліцтво. В обох випадках, для сповіщення прокуророві, має бути завдано шкоди здоров'ю особи. Логічно припустити, що і в частині десятій статті 46 під «активним застосуванням» вогнепальної зброї законодавець мав на увазі ситуації, в яких було завдано шкоди здоров'ю особи або мав місце смертельний випадок. На користь такого припущення свідчить аналіз Основних принципів застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку, прийнятих восьмим

Конгресом ООН з попередження злочинності та поводження з порушниками (Гавана, Куба, 27 серпня – 7 вересня 1990 року), де в параграфах 6 та 22 зазначено, що у випадку поранення або смерті при застосуванні посадовими особами по підтриманню правопорядку сили або вогнепальної зброї, вони негайно сповіщають про це керівництво для негайного направлення докладного рапорту компетентним органам, відповідальним за незалежний адміністративний розбір справи та судовий контроль [7]. У цитованому фрагменті Основних принципів, який, без сумніву, враховувався при розробці частини десятої статті 46 Закону, жодної згадки про «активне застосування» вогнепальної зброї. Натомість чітко зазначена умова, за якої слід негайно інформувати компетентні органи – це поранення або смерть внаслідок застосування сили або вогнепальної зброї. Отже, саме такі ситуації потребують інформування центрального органу управління поліції та відповідного прокурора, а зовсім не наявність-відсутність попередження, або застосування зброї на ураження (поліцейський міг стріляти на ураження, але не влучив і, врешті-решт, не затримав правопорушника), або кількості пострілів «не менше двох».

Очевидно, що заміна в частині десятій невизначеного поняття «активне застосування» вогнепальної зброї чіткою, за аналогією зі статтями 44 та 45, характеристикою ситуації, яка зобов'язує поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора в разі застосування вогнепальної зброї, дозволить зменшити в Законі кількість невизначених термінів та виключить необхідність дискусії та численних тлумачень з цієї проблематики.

Якщо погодитись із запропонованим нами вище визначенням, що «застосування вогнепальної зброї» – це здійснення пострілу, є можливість позбутись ще одного не визначеного Законом поняття – «використання» вогнепальної зброї, яке регламентується окремою, тринадцятою, частиною статті 46. Адже правова природа дій поліцейського в обох випадках, і при застосуванні, і при використанні зброї, як витікає з логіки цієї статті, однакова: він оцінює конкретну ситуацію, приймає рішення на відкриття вогню, якщо для цього є підстави, натискає на спусковий гачок – відбувається постріл і куля вилітає з каналу ствола. Оскільки будь-який постріл, за матеріальною природою та балістичними властивостями, є джерелом підвищеної небезпеки, ризику, що виникають в обох випадках, однакові: існує ймовірність влучання у випадкових людей чи пошкодження майна внаслідок промаху, рикошету або невірної оцінки поліцейським конкретної ситуації в стані емоційного напруження (навіть при здійсненні пострілу для «виклику допоміжних сил»). Тобто розподіл на «застосування» і «використання» є, по суті, лише мовною конструкцією, яка не змінює рівня суспільної небезпеки будь-якого пострілу. Характер адміністративно-процедурного супроводу та судового контролю в конкретному випадку буде визначатись не тим, «застосовував» чи «використовував» поліцейський зброю, а самим фактом пострілу та його наслідками: за фактом здійснення пострілу проводиться відомча перевірка законності дій поліцейського, а за конкретними наслідками (поранення або смерть особи, пошкодження майна тощо) приймається рішення про залучення додаткових компетентних органів (прокуратури, Державного бюро розслідувань, експертних служб).

За такого підходу немає потреби виділяти випадки використання вогнепальної зброї в окрему частину, як це зроблено в статті 46 Закону – вони увійдуть до переліку, який визначає її застосування, при цьому, кожен такий випадок буде винятковим.

Висновки. Теоретико-правовий аналіз понятійного апарату Закону України «Про Національну поліцію» в частині нормування правових підстав відкриття вогню поліцейськими показав, що в статті 42, в якій міститься перелік та сутнісний зміст поліцейських заходів примусу, поряд з дефініціями «фізичного впливу» та «застосування спеціальних засобів», відсутнє визначення найбільш суворого заходу – «застосування вогнепальної зброї». Перелік випадків, у яких та для чого може бути застосована вогнепальна зброя, порядок дій поліцейського перед та після застосування, наведені у статтях 43 та 46, не є дефініцією цього заходу примусу. Подібна термінологічна проблема притаманна також поняттям «активне застосування» та «використання» вогнепальної зброї – в Законі відсутні відповідні дефініції. Усе це зумовлює невизначеність понятійного апарату та призводить до довільного тлумачення зазначених норм у юридичній теорії та практиці.

Сформульовано авторську дефініцію, якою (або подібним їй варіантом) пропонується доповнити статтю 42 Закону: «Застосування вогнепальної зброї – здійснення пострілу (пострілів) у випадках та порядку, визначених цим Законом, для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень.»

Доведено штучність законодавчого поділу дій поліцейського на «застосування» та «використання» вогнепальної зброї, оскільки правова природа дій поліцейського (оцінка конкретної ситуації, прийняття рішення про відкриття вогню, здійснення пострілу) та матеріальна природа пострілу (фізико-хімічні процеси та балістичні властивості кулі, що покинула канал ствола) в обох випадках створюють однакову підвищену суспільну небезпеку. За такої логіки, в статті 46 Закону можна уникнути лінгвістичного дуалізму, перемістивши усі позиції частини тринадцятої до частини четвертої – виняткових випадків застосування вогнепальної зброї.

Виходячи з аналізу міжнародних правових норм щодо порядку дій посадових осіб з підтримання правопорядку у випадку поранення або смерті при застосуванні ними сили або вогнепальної зброї, запропоновано замінити фрагмент частини десятої статті 46 «...а також негайно повідомити свого керівника про активне застосування вогнепальної зброї, ...» таким формулюванням: «...а також негайно повідомити свого керівника про поранення або смерть особи внаслідок застосування вогнепальної зброї, ...». Такий підхід дозволяє вилучити з тексту Закону поняття «активне застосування вогнепальної зброї», яке не має законодавчого визначення, та конкретизує випадки, в яких необхідно невідкладно поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора.

Таким чином, уніфікація та конкретизація понятійного апарату Закону України «Про Національну поліцію» в частині застосування вогнепальної зброї сприятиме дотриманню принципу юридичної визначеності в нормотворчості та коректному правозастосуванню в практичній діяльності Національної поліції України.

Використана література:

1. Осадчий В. І. Кримінально-правова складова регламентування поліцейських заходів примусу в Законі України «Про Національну поліцію». *Юридичний вісник. Серія: Повітряне і космічне право*. 2015. Т. 4. С. 154–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2015_4_31
2. Ульянов О. І. Нормативно-правове регулювання застосування поліцейських заходів примусу та вогнепальної зброї працівниками Національної поліції України. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : зб. наук. пр. Харків : ХНУВС, 2018. С. 36–40. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/24_05_2018/pdf/7.pdf
3. Голинська Л. О. Застосування поліцейських заходів примусу та вогнепальної зброї під час воєнного стану. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2022. № 4. С. 41–49. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2022.4.04>
4. Плахотний А. Проблемні питання щодо відмежування понять «застосування», «активне застосування» та «використання» вогнепальної зброї в Законі про Національну поліцію. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023. № 2. С. 18–21. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2023-2-6-3>
5. Карбовський Д. Порівняльний аналіз понять використання та застосування/активного застосування правоохоронцями заходів примусу (на прикладі законодавства України). *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 3. С. 71–78. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.3.13>
6. Теплюк М. О., Гурківська А. І., Крижанівський В. П. Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки : метод. рек. Київ : Москаленко О. М., 2018. 62 с. URL: <https://komzakonpr.rada.gov.ua/uploads/documents/32155.pdf>
7. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку : міжнар. док. від 7 верес. 1990 р. *Zakononline*. URL: <https://zakononline.ua/documents/show/156415> (дата звернення: 12.05.2026).
8. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 01.04.2026).
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови. URL: <https://vtssum.wdbk.org> (дата звернення: 01.04.2026).

10. Філософський енциклопедичний словник. URL: <https://slovnyk.me/dict/fes> (дата звернення: 01.04.2026).
11. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію» / кол. авт. ; кер. авт. кол. Т. П. Мінка. Дніпро : ДДУВС, 2017. 480 с. URL: <http://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/374>
12. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень : постанова Верховного Суду України від 26 груд. 2003 р. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text> (дата звернення: 30.04.2026).
13. Закон України «Про Національну поліцію» : наук.-практ. комент. / [О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків : ХНУВС, 2016. 408 с. URL: <https://dokumen.pub/9789666102259.html>
14. Про затвердження Порядку застосування цивільними особами вогнепальної зброї під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України у період дії воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 15 квіт. 2022 р. № 488. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/488-2022-%D0%BF#n9> (дата звернення: 17.06.2026).

References:

1. Osadchyi, V.I. (2015). Kryminalno-pravova skladova rehlementuvannia politseiskyykh zakhodiv prymusu v Zakoni Ukrainy "Pro Natsionalnu polit siiu" [Criminal law aspects of regulating police coercive measures in the Law of Ukraine "On the National Police"]. Yurydychnyi Visnyk. Seria: Povitriane i Kosmichne Pravo, 4, 154-160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npau_2015_4_31 [in Ukrainian].
2. Ulianov, O.I. (2018). Normatyvno-pravove rehuliuвання zastosuvannia politseiskyykh zakhodiv prymusu ta vohnepalnoi zbroi pratsivnykamy Natsionalnoi polit sii Ukrainy [Legal regulation of the use of police coercive measures and firearms by officers of the National Police of Ukraine]. Pidhotovka politseiskyykh v umovakh reformuvannia systemy MVS Ukrainy Kharkiv: KhNUVS. pp. 36-40 URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/24_05_2018/pdf/7.pdf [in Ukrainian].
3. Holynska, L.O. (2022). Zastosuvannia politseiskyykh zakhodiv prymusu ta vohnepalnoi zbroi pid chas voiennoho stanu [Application of police coercive measures and firearms under martial law]. Visnyk Penitentsiarnoi Asotsiatsii Ukrainy, 4, 41-49. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2022.4.04> [in Ukrainian].
4. Plakhotnyi, A. (2023). Problemni pytannia shchodo vidmezhuvannia poniat "zastosuvannia", "aktyvne zastosuvannia" ta "vykorystannia" vohnepalnoi zbroi v Zakoni pro Natsionalnu polit siiu [Problematic issues concerning the distinction between the concepts of "application," "active application," and "use" of firearms in the Law on the National Police]. Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka, 2, 18-21. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2023-2-6-3> [in Ukrainian].
5. Karbovskiy, D. (2023). Porivnialnyi analiz poniat vykorystannia ta zastosuvannia/aktyvnoho zastosuvannia pravookhorontsiamy zakhodiv prymusu (na prykladi zakonodavstva Ukrainy) [Comparative analysis of the concepts of use and application/active application of coercive measures by law enforcement officers (based on the legislation of Ukraine)]. Pivdenoukraiinskyi pravnychi chasopys, 3, 71-78. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.3.13> [in Ukrainian].
6. Tepliuk, M.O., Hurkivska, A.I., & Kryzhanivskiy, V.P. (2018). Pravyla oformlennia proektiv zakoniv ta osnovni vymohy zakonodavchoi tekhniki [Rules for drafting legislative acts and the basic requirements of legislative technique]. Kyiv: Moskalenko O.M. URL: <https://komzakopr.rada.gov.ua/uploads/documents/32155.pdf> [in Ukrainian].
7. Zakononline. (1990). Osnovni pryntsyipy zastosuvannia syly ta vohnepalnoi zbroi sluzhbovtsiamy orhaniv pravoporiadku vid 07.09.1990 [Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials of September 7, 1990]. URL: <https://zakononline.ua/documents/show/156415> [in Ukrainian].
8. Zakon Ukrainy "Pro Natsionalnu polit siiu" vid 02.07.2015 № 580-VIII [Law of Ukraine "On the National Police" of July 2, 2015 № 580-VIII]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> [in Ukrainian].
9. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Comprehensive explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. (n.d.). vtssum.wdbk.org. URL: <https://vtssum.wdbk.org> [in Ukrainian].
10. Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]. (n.d.). slovnyk.me. URL: <https://slovnyk.me/dict/fes> [in Ukrainian].

11. Minka, T.P. (Ed.). (2017). Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy "Pro Natsionalnu politsiu" [*Scientific and practical commentary on the Law of Ukraine "On the National Police"*]. Dnipro: DDUVS. URL: <http://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/374> [in Ukrainian].
12. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy "Pro sudovu praktyku u spravakh pro perevyschennia vlady abo sluzhbovykh povnovazhen" vid 26.12.2003 № 15 [Resolution of the Supreme Court of Ukraine "On judicial practice in cases concerning abuse of authority or official powers" of December 12, 2003 № 15]. zakon.rada.gov.ua. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03> [in Ukrainian].
13. Bezpalova, O.I., Melnyk, K.Yu., & Yukhno, O.O. (et al.). (2016). Zakon Ukrainy "Pro Natsionalnu politsiu": Naukovo-praktychnyi komentar [*Law of Ukraine "On the National Police": Scientific and practical commentary*]. V.V. Sokurenko (Eds.). Kharkiv: KhNUVS. URL: <https://dokumen.pub/9789666102259.html> [in Ukrainian].
14. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennia Poriadku zastosuvannia tsyvilnymi osobamy vohnepalnoi zbroi pid chas uchasti u vidsichitakh strymuvanni zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii ta/abo inshykh derzhav proty Ukrainy u period dii voiennoho stanu" vid 15.04.2022 № 488 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Procedure for the use of firearms by civilians while participating in repelling and deterring the armed aggression of the Russian Federation and/or other states against Ukraine during martial law" of April 15, 2022 № 488]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/488-2022-%D0%BF> [in Ukrainian].

Zaporozhanov O. V., Strelchenko A. M., Mazur I. M., Shtoma V. D., Kashpurenko A. V. The concept of "use of firearms" in police practice: on the question of the need for a legislative definition

The article is devoted to a theoretical and legal study of the conceptual apparatus of the Law of Ukraine "On the National Police" regarding the standardization of the most severe police coercive measure – the use of firearms. Based on a critical analysis, it is proven that Article 42 of the Law, along with the definitions of "physical impact (force)" and "the use of special means", lacks a definition of the concept "use of firearms". The list of cases in which and for what purpose a police officer may use or employ firearms, as well as the procedure for such use or employment set forth in Articles 43 and 46, does not constitute a definition of this concept. Based on the analysis of a number of scientific publications on this issue, it is shown that the absence of a legislative definition of the concept "use of firearms" leads to its arbitrary interpretation by individual experts. This, in turn, complicates the understanding and enforcement of legislative norms and requires additional explanations. The semantic analysis of the concept of "active use" of firearms was carried out. The purpose of the article is to analyze the conceptual apparatus of the Law of Ukraine "On the National Police" regarding the use and employment of firearms, as well as to develop proposals for the unification of the relevant terminology. The author substantiates the identical level of public danger inherent in any instance of a police officer opening fire, regardless of the purpose of the shot or the target at which it is aimed (repelling an armed attack, stopping a vehicle, detaining a person offering armed resistance, neutralizing an animal, signaling an alarm, etc.). Consequently, both the use and employment of firearms require a single procedure of legal control. An author's definition of the concept "use of firearms" by a police officer is formulated, which encompasses any fact of a shot fired, and specific amendments to Article 42 of the Law of Ukraine "On the National Police" are proposed. This will eliminate the legislative gap, contribute to an unambiguous understanding of the relevant norm, and ensure its correct practical application.

Key words: Law of Ukraine "On the National Police", police coercive measures, firearms, use of weapons, employment of weapons, legislative definition, unification of terminology, legal regulation.

Дата першого надходження статті до видання: 13.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.09.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.09.2026